

ОБЛИЦИ НАКНАДЕ ШТЕТЕ

I.

Проузроковање штете другоме и њена накнада данас су веома изражени проблеми и актуелна питања у пракси и теорији. Облици накнаде штете, како материјалне тако и нематеријалне, свакако заслужују посебну пажњу.

Облик накнаде умногоме зависи од врсте оштећења. Југословенски Закон о облигационим односима, из 1978.године, прописује за материјалну штету: успостављање ранијег стања и накнаду у новцу, а за нематеријалну штету: објављивање пресуде или исправке и новчану накнаду, као видове обештећења.¹

Какав је однос појединих облика накнаде у оквиру једне, односно друге врсте накнаде штете? Какав је однос између успостављања ранијег стања и тзв. натуралне реституције? Даље, какав је однос између натуралне реституције и новчане накнаде? О овим и другим питањима која се тичу облика накнаде штете биће речи у даљем излагању.

II.

1. Материјална штета је умањење нечије имовине или спречавање њеног повећања. У првом случају реч је о обичној штети (*damnum emergens*), а у другом о измаклој користи (*lucrum cessans*).² У правној теорији обична штета се означава као вредност за коју је оштећени услед штетникове оштећујуће радње постао сиромашнији, а измакла корист као вредност за коју се оштећени није обогатио. А кад се имају у виду оба ова губитка, штета се одређује као диференција која се показује кад се упореди стање оштећеникове имовине после извршене штетне радње са стањем какво би било, тј. какво би остало, односно настало да оштећујућа радња није деловала.³

2. С друге стране, материјална штета може се појавити као неовчана или као новчана штета. Ова прва назива се и штета на ствари. Она се састоји у оштећењу или уништењу неке ствари, док се новчана штета састоји у губитку суме новца или неоствареном повећању оштећеникове имовине за одређену суму новца. Неновчана штета, пре него што буде надокнађена, може се трансформисати у новчану, на пример, плаћањем од стране оштећеног да се отклони квар на ствари, или кад сам оштећени о свом трошку оправу оштећену ствар. С обзиром на то, разликује се изворно новчана и трансформисана новчана штета. Сем тога, у пракси често штета на ствари не бива одмах надокнађена, тако да она као почетна штета повлачи даљу штету услед неупотребе ствари, било у виду изгубљене добити, било у виду стварно учињених трошкова. Тако је, на пример, у случају кад занатлија, коме је уништена неопходна машина, неко време не може да ради, или узме у закуп туђу машину да би могао да настави посао.⁴

- 1). Члан 185, 189, 200 и 202. Закона о облигационим односима, "Службени лист СФРЈ", бр.29/78, од 26.5.1978.године.
- 2). Упор. члан 155. Закона о облигационим односима. За обичну штету и за измаклу корист употребљавају се и други називи: проста штета, стварна штета, позитивна штета, односно измакла добит, изгубљена добит, изгубљени добитак.
- 3). Стеван Јакшић, Облигационо право, општи део, Сарајево, 1962, стр.265; Михаило Константиновић, Облигационо право, према белешкава са предавања, Београд, 1962, стр.82; Јаков Радишић, Имовинска одговорност и њен досег, Београд, 1979, стр.92.
- 4). Обрен Станковић, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, том други, Београд, 1978, стр.271.

3. Природне разлике које постоје између наведених врста материјалне штете, природно, утичу и на конципирање правила која се тичу њихове надокнаде уопште, па и оних правила која се односе на облик накнаде штете. Да погледамо како је питање облика накнаде материјалне штете било регулисано у нашем праву раније, а како данас у Закону о облигационим односима.

III.

1. У правним прописима који су били на снази пре Другог светског рата и који су примењивани на територији краљевине Југославије постоје одредбе о облику накнаде, према којима је штетник био дужан првенствено да успостави "пређашње стање", па тек ако је то немогуће да плати накнаду у новцу. Тако је у с 1323. аустријског Општег грађанског законика, из 1811. године, који носи наслов: "Врсте накнаде штете", било прописано: "Да би се извршила накнада причињене штете, мора се све повратити у пређашње стање, или, ако ово није могуће, платити проценена вредност..." Слично је прописивао и Српски грађански законик, из 1844. године, у с 818, који гласи: "Да се штета накнади треба све у првашње стање да се постави. Ако то бити не може, ваља да се штета процени, те по процени вредност наплати". Одговарајућа одредба постоји и у члану 571. Општег имовинског законика за Црну Гору, из 1888. године.

2. Закон о облигационим односима у члану 185, под насловом: "Успостављање ранијег стања и накнада у новцу", садржи следећа правила:

"1. Одговорно лице дужно је успоставити стање које је било пре него што је штета настала.

2. Уколико успостављање ранијег стања не уклања штету потпуно, одговорно лице дужно је за остатак штете дати накнаду у новцу.

3. Кад успостављање ранијег стања није могуће, или кад суд сматра да није нужно да то учини одговорно лице, суд ће одредити да оно исплати оштећенику одговарајућу своју новца на име накнаде штете.

4. Суд ће досудити оштећенику накнаду у новцу кад он то захтева, изузев ако околности датог случаја оправдавају успостављање ранијег стања".

Исто решење било је предложено у Скици за Законик о облигацијама и уговорима професора Константиновића, из 1969. године, с тим што се оно разликује утолико што последњи став гласи: "Суд ће досудити оштећенику накнаду у новцу увек кад он то захтева".⁵

IV.

1. У погледу накнаде материјалне штете, Закон о облигационим односима прописује, пре свега, правило по коме је "одговорно лице дужно успоставити стање које је било пре него што је штета настала".

Наведена законска одредба указује не само на облик него и на обим накнаде. У делу који се тиче обима накнаде материјалне штете, треба имати у виду да ова одредба изражава ону најнижу меру, и полазну меру обештећења, и да је треба тумачити у вези са принципом потпуне накнаде из члана 190. Закона, који гласи: "Суд ће, узимајући у обзир и околности које су настале после проузроковања штете, досудити накнаду у износу који је потребан да се оштећеникова материјална ситуација доведе у оно стање у коме би се налазила да није било штетне радње или пропуштања". Неспорно је да сврха грађанске одговорности није повраћај у пређашње стање сам по себи, већ потпуно уклањање штете, а то значи довођење

5). То је становиште и наше судске праксе, о чему сведочи пресуда Савезног врховног суда Рев.1467/60, од 20. октобра 1960, у којој се каже: "Правило је да се накнада штете одређује повраћајем у пређашње стање, а кад то није могуће, плаћањем вредности у новцу", Збирка судских одлука, књ.3, св.3, одл.бр.325.

ћеникове имовине у оно стање у коме би се налазила да је штета изостала, и то како у погледу тржишне тако и у погледу употребне вредности. Успостављање ранијег стања, повраћај у пређашње стање, пак, значи довођење оштећеникове имовине у оно стање у коме је она била пре деловања оштећујуће радње. И овде се има у виду повраћај употребне и тржишне вредности оштећеног добра.

2. Правила о успостављању ранијег стања и потпуној накнади треба разликовати од натуралне реституције и новчане накнаде, као два облика накнаде материјалне штете. Новчана накнада најбоље одговара новчаној штети, а натурална реституција штети на ствари или неновчаној материјалној штети. Новчана накнада, наиме, представља новчани износ као вредност оне главне штетне последице, и као камату због задочњења са исплатом новчаног дуга. Натурална реституција, или накнада у природи, или натурална накнада јесте природна обнова уништене, односно изгубљене вредности, и њени најчешћи облици су оправка оштећене ствари и замена уништене ствари. Разуме се, овде је могућ и повраћај исте ствари. Оправка ствари води успостављању функције коју је ствар имала пре оштећења и враћа јој употребну вредност, пре свега. Замена уништених ствари другим стварима претпоставља њихову заменивост у правном смислу, тј. могућности генеричке реституције.⁶

Ако је губитак имао из основе новчани изглед, онда је природни облик обнове управо новчани износ. И то је нека врста натуралне реституције. То се најбоље види кад је изгубљени добитак у новцу и кад се даје новчана надокнада. Кад се губитак састоји из стране валуте, онда је и обештећење исте врсте, с тим што је могућа и конверзија по курсу на дан исплате, у складу са правилима о потпуној надокнади и успостављању ранијег стања.⁷

Новчана надокнада је могућа и код неновчаних штета, тј. штета на ствари.

И један и други облик накнаде материјалне штете има за сврху да се накнади губитак, и то у потпуности. Принцип потпуне накнаде важи и за новчану накнаду и за натуралну накнаду.

3. Натурална реституција се некад изједначава са повраћајем у пређашње стање, а у овоме се опет види потпуно уклањање штете. Ти појмови се не поклапају, и не треба их изједначавати, иако натурална реституција може некад истовремено представљати повраћај у пређашње стање и довести до потпуног уклањања штете. Тако, на пример, у случају кад се губитак састоји само из обичне штете, онда је успостављање ранијег стања потпуна надокнада. Још кад се обична штета састоји у уништењу или оштећењу ствари, онда је натурална реституција најбоље обештећење. Она омогућује да се одузета ствар врати, да се оштећена ствар оправки, да се уништена ствар замени другом одговарајућом ствари. Међутим, у пракси се не догађа тако често да се штета накнађује по формули: натурална реституција = успостављање ранијег стања = потпуна накнада. У пракси су чешћа одступања, и то у више правца.

Натуралном реституцијом се не успоставља увек раније стање и не постиже потпуно обештећење. На пример, у случају оправке оштећене ствари, којој се оправком враћа употребна вредност, али не и тржишна вредност. У циљу потпуног обештећења, оштећени има право, поред оправке, и на накнаду због умањене вредности исправљене ствари.⁸

- 6). Савезни врховни суд у пресуди Рев.1467/60, од 20.октобра 1960, каже: "Није правилно гледиште по коме се као вид повраћаја у пређашње стање може досудити предаја ствари, одређених по врсти и броју, које нису замениве у правном смислу речи", Збирка судских одлука, књ.5, св.3, одл.325. Упор.: Обрен Станковић, *op.cit.*стр.270.
- 7). Врховни суд Србије, у одлуци Рев.1730/88, од 22.XI 1988.године закључује: "Ко противправно одузме и присвоји туђе девизе дужан је, на захтев оштећеног, да врати исти износ девиза или исплати њихову противвредност у динарима по курсу важећем на дан исплате са припадајућом затезном каматом на девизна средства", Судска пракса, бр.4/89, стр.40. Упор.: Марија Гороман, Коментар Закона о облигационим односима, I (редактори: проф.др Борислав Т.Благојевић, проф.др Врлета Круљ), Београд, 1980, стр.510.
- 8). У том смислу и одлука Врховног суда Војводине, Гж.549/70, у којој се каже: "Власнику оштећене ствари поред накнаде трошкова извршене оправке, припада и ра-

Затим, натуралном реституцијом не уклања се увек штета у потпуности, па и кад се њоме успоставља у имовини оштећеног раније стање. На пример, у случају изгубљеног добитка због неупотребе ствари за време док је она била на поправци. И ово је случај комбиноване надокнаде, као претходни.

Најзад, натурална реституција, као облик надокнаде, могућа је и изван домена успостављања ранијег стања, код измакле користи. Измакла корист, наиме, може се накнадити у виду генеричке реституције, на пример, предајом одређене количине жита или воћа на име уништених усева, односно засада. Кад се штета састоји само из измакле користи, натурална реституција може довести до потпуног обештећења, а да нема облик успостављања ранијег стања.

Из изложеног се види да се потпуно уклањање штете, тј, довођење оштећеникове имовине у оно стање у коме би се она налазила да је штета изостала, некада може остварити само повраћајем у пређашње стање путем натуралне реституције, некада повраћајем у пређашње стање комбиновањем натуралне и новчане накнаде, а некада накнадом у природи која не значи повраћај у пређашње стање.

4. Закон о облигационим односима даје предност натуралној реституцији, као облику накнаде, над новчаном накнадом. Међутим, кад је натурална реституција немогућа, или несврнисходна, или недовољна, суд ће уместо ње, односно поред ње досудити новчану надокнаду. Сем тога, суд ће досудити новчану накнаду кад то оштећени изричито захтева, осим ако околности случаја оправдавају успостављање ранијег стања. Ово ограничење омогућује суду да усклади интересе оштећеног и штетника, као и јавни интерес.⁹

V.

1. Кад је реч о накнади материјалне штете, значајно је истаћи да оно што се даје или чини као надокнада мора, фактички или барем економски, бити замена за оно што се накнађује. Циљ је да се изгубљено добро замени другим добром исте или сличне намене. Накнада треба да буде еквивалент претрпљеног губитка. Услед ње оштећени не би требало ни да остане сиромашнији ни да постане богатији него што би био да није претрпео губитак. Његове имовинске прилике треба и после надокнаде да буду онакве какве би биле да га је штета мимоишла.¹⁰

2. Успостављање ранијег стања, и то путем натуралне накнаде, у нашем праву, представља правило. При томе је најчешћа варијанта оправка оштећене ствари или замена уништене ствари другом ствари исте врсте и квалитета. Оштећени може и сам, односно својим средствима отклонити штету или захтевати од суда да наложи одговорном лицу да оно то учини. На тај начин неновчана материјална штета може бити трансформисана у новчану. Одговорно лице дужно је тада да исплати вредност материјала и рада ангажованог лица које оправком доводи ствар у оно стање у коме је била пре оштећења.

3. У вези са успостављањем ранијег стања натуралном реституцијом веома је значајно питање да ли је еквиваленција закон изван кога нема надокнаде. Овде је могуће и незаобилазно извесно одступање. Многобројне судске одлуке то показују. Одступање од начела еквиваленције неминовна је последица адекватног обештећења власника који поред прометне вредности, за коју се може утврдити еквивалентна новчана накнада, губи и специфичну употребну вредност, коју у

злика у цени, односно у прометној вредности, уколико је оштећена ствар после извршене оправке мање вредна него пре оштећења".

9). У вези с тим значајан је Начели став, усвојен на XL Заједничкој седници Савезног суда, републичких и покрајинских врховних судова и Врховног војног суда, одржаној 23. и 24. маја 1989. године у Охриду, који гласи: "Ако законом за поједине случајеве није друкчије одређено, приликом одлучивања о захтеву за накнаду штете за оштећено земљиште на коме постоји право својине суд ће увек, кад је то у складу са општим интересом, одредити успостављање ранијег стања, па и када трошкови успостављања ранијег стања премашују тржишну цену земљишта", Билтен судске праксе, бр.4/90, стр.7.

10). Јаков Радишић, Облигационо право, општи део, Београд, 1990, стр.270.

том облику може имати само њен власник. Судске одлуке које следе управо указују на такву тенденцију.

Одлучујући о захтеву тужиоца да му тужени накнади материјалну штету у одређеном новчаном износу утрошеном за оправку возила, Привредни суд Хрватске у одлуци Пж. 2024/90, од 11.рујна 1990.године, закључио је следеће: "Оштећени има право на накнаду штете у висини трошкова који су били потребни за поправак оштећене ствари, па и кад су већи од процењене вредности ствари према њезину стању у којем се налазила прије оштећења".¹¹ Овај суд сматра да сврха одредбе члана 185, став 1. Закона о облигационим односима није у томе да се одреди најнижа накнада, него да се успостави пређашње стање.

По захтеву тижтелице да јој тужени накнади штету коју је претрпела на тај начин што јој је тужени у залету камионом оштетио кућу, уништио намештај, срушио крушку и бунар, Врховни суд Хрватске у одлуци Гж. 3295/78, од 5.Х. 1978.године, заузео је следећи став: "Повраћај у пређашње стање иде за тим да се извођењем одређених радова оштећени објект доведе у стање које је постојало пре штетног догађаја, с тим да ти радови треба да буду економски оправдани. Целокупне трошкове повраћаја у пређашње стање треба да сноси штетник без обзира на то што ће по природи ствари приликом повраћаја неки делови оштећеног објекта бити обновљени уз употребу новог материјала, а пре штетног догађаја тај објект није био нов"¹². Суд у образложењу ове одлуке истиче да се овде не ради о потпуној замени старог објекта за нови објект, већ се ради о извођењу одређених радова од којих се неки, према природи ствари, не могу ни извести без употребе новог материјала, и кад би се штетнику признала амортизација за замењени материјал, онда би у ствари и оштећени морао суделовати у отклањању штете у сврху успостављања пређашњег стања, а то би било противно правној природи те врсте накнаде штете.

Посебан проблем у пракси представља накнада за оштећено земљиште. Та оштећења су често таква да онемогућују наменско искоришћавање земљишта. С обзиром на то да је земљиште добро од општег интереса и да се мора рационално и наменски користити, у вези са накнадом штете, на ХЛ Заједничкој седници Савезног суда, републичких и покрајинских врховних судова и Врховног војног суда, одржаној 23. и 24.маја 1989.године у Охриду, усвојен је овакав начелни став: "1. Ако законом за поједине случајеве није другачије одређено, приликом одлучивања о захтеву за накнаду штете за оштећено земљиште на коме постоји право својине суд ће увек, кад је то у складу са општим интересом, одредити успостављање ранијег стања, па и када трошкови успостављања ранијег стања премашују тржишну цену земљишта. 2. Ако успостављање ранијег стања није могуће, или то према околностима конкретног случаја не захтева друштвени интерес, оштећеном ће се досудити накнада у новцу у износу којим се може прибавити друго одговарајуће земљиште"¹³.

Слично и Врховни суд Хрватске, у одлуци Рев. 1890/87, од 3.марта 1988.године, налаже туженом да накнади штету успостављањем пређашњег стања на девастираном земљишту, тј. земљишту које је због велике количине нанесеног смећа постало неплодно, навожењем хумуса на то земљиште, како би се оспособило за пољопривредну обраду.¹⁴

Судска пракса се изјаснила још о једном значајном питању у вези са успостављањем ранијег стања. Наиме, кад штетник исплати оштећеном, на његов захтев, одређени новчани износ, који му омогућује да поправи оштећени аутомобил, оштећени преузима ризик набавке делова и поправке аутомобила. О томе се у одлуци Врховног суда Хрватске Рев. 1322/87, од 4.просинца 1987.године, каже следеће: "Када је одговорна особа исплатила оштећеноме накнаду у износу који је у време исплате омогућавао у целости поправак штете на аутомобилу, с тим да

- 11). Преглед судске праксе, Прилог Наше законитости, бр.47/91, стр.173.
- 12). Збирка судских одлука, књ.3, св.4, одл.бр.482, нова серија.
- 13). Билтен судске праксе, бр.4/90, стр.7.
- 14). Преглед судске праксе, Прилог Наше законитости, бр.41/89, стр.80.

поправак штете изврши оштећени оштећеноме не припада право на исплату даљње накнаде за исту штету, неовисно о томе што оштећени није могао извршити поправак због недостатка делова”¹⁵.

Ово решење важи на ширем плану. С друге стране, оштећени не мора новчани износ који му је досуђен на име обештећења употребити за фактичко отклањање штете, тј. за оправку оштећене ствари, или набавку друге одговарајуће ствари уместо уништене.

VI.

1. Кад је реч о накнади неновчане материјалне штете, неспорно је да оштећеник може сам извршити поправљање штете, успостављањем ранијег стања, пре доношења судске одлуке, а може прихватити да то учини после судског одлучивања. У оба случаја има право да захтева на име обештећења одређени новчани износ. Како се процењује губитак, односно одмерава накнада у овим случајевима? Да ли се то чини по правилима о накнади новчане, или о накнади неновчане штете?

2. Уколико оштећени није отклонио штету пре утужења, његов захтев за поправљање штете изворно представља захтев за успостављање ранијег стања. Због тога се накнада досуђује у складу са правилом из члана 189, став 2. Закона о облигационим односима, тј. с обзиром на цене у време доношења судске одлуке, и тако омогућује успостављање пређашњег стања поправком или куповином ствари. На овако досуђени износ, према ценама у време пресуђења, оштећеном припада и затезна камата. Она тече од дана доношења првостепене пресуде којом је тај износ одређен.¹⁶

3. Како се процењује губитак и одмерава накнада у случају кад је оштећени пре подношења тужбе за накнаду отклонио неновчану материјалну штету, тако што је платио да се ствар поправи, или купио другу одговарајућу ствар? Да ли се штета и накнада процењују и одмеравају према правилу из члана 189, став 2, или у складу са начелом монетарног номинализма из члана 394. Закона о облигационим односима, с обзиром на то да се примарно неновчана штета трансформисала у новчану¹⁷? О овом питању различито се суди.

По једном гледишту, одштетни захтев у овом случају добија карактер чисто новчаног потраживања, чија се висина утврђује према стварним издацима за утрошени материјал и рад, у складу са начелом монетарног номинализма, без обзира на материјал и рад, у складу са начелом монетарног номинализма, без тренутка пресуђења. Губитак вредности новца од тренутка отклањања неновчане штете до тренутка пресуђења. Губитак вредности новца накнађује се овде валоризационом

-
- 15). Преглед судске праксе, Прилог Наше законитости, бр.39/88, стр.82.
  - 16). У том смислу: Начелни став усвојен на XXXIII Заједничкој седници Савезног суда, републичких и покрајинских врховних судова и Врховног војног суда, одржаној 29.маја 1987.године у Бугојну, објављен у књизи "Начелни ставови и закључци Савезног суда, републичких и покрајинских судова и Врховног војног суда (1975-1990), Нови Сад, 1990. стр.152.
  - 17). Члан 394. Закона о облигационим односима гласи: "Кад обавеза има за предмет своту новца, дужник је дужан исплатити онај број новчаних јединица на који обавеза гласи, изузев кад закон одређује што друго."
  - 18). Од ступања на снагу Закона о облигационим односима до данас, у погледу висине стопе затезне камате и начина њеног прописивања било је више решења. Према законској одредби из 1978.године, затезна камата се одређивала по стопи која се у месту испуњења плаћа на штедне улоге по виђењу. Затим, према изменама Закона о облигационим односима из 1985.године, општа стопа затезне камате одређивала се по стопи која се у месту испуњења плаћа на штедне улоге орочене без утврђене намене преко годину дана, с тим што је висину стопе затезне камате на новчане обавезе које произилазе из уговора у привреди прописивало Савезно извршно веће. Најзад, изменама Закона о облигационим односима из 1989.године, предвиђено је да се стопа затезне камате утврђује савезним законом, за сва новчана потраживања, без обзира између којих лица постоје.

каматом из члана 277, став 1. Закона о облигационим односима¹⁸. Ова камата тече од настанка новчане штете¹⁹. Ово гледиште полази од тога да се правило из члана 189, став 2. Закона о облигационим односима не примењује код новчаних штета, и то не само код оних примарно новчаних, него и код оних које су то постале накнадно, тј. плаћањем од стране оштећеног да се отклони квар на ствари из његове имовине. И за ове последње важи начело монетарног номинализма из члана 394. Закона о облигационим односима.

Ево још неколико примера из праксе у којима је ово гледиште дошло до изражаја. По мишљењу Врховног суда Хрватске, израженом у одлуци Рев. 3590/86, од 8. травња 1987. године: "Оштећеноме који је сам поправио аутомобил и на тај начин отклонио штету, признаје се накнада у висини стварних издатака за утрошени материјал и новчане противвредности уложеног рада према ценама извршеног поправка"²⁰.

И Врховни суд Босне и Херцеговине, у одлуци Рев. 142/87, од 28. 1. 1988. изражава исти став: Ако је штетном радњом проузроковано умањење нечије имовине у новчаном износу, на пример, изгубљена зарада, или издатак из имовине оштећеника за отклањање или смањење штете на стварима, накнађује се овај номинални новчани износ уз ревалоризациону затезни камату која теће од настанка новчане штете до исплате"²¹.

По другом гледишту, које је дошло до изражаја у пресуди Вишег суда у Тузли Гж. 337/88, од 14. VII 1989. године, "неновчана материјална штета утврђује се по ценама у време доношења првостепене пресуде и у случају када је штета отклоњена пре утужења, уколико номинални износ плаћених трошкова отклањања штете са припадајућом законском каматом, од отклањања штете до првостепеног пресуђења, ни приближно не достиже висину накнаде утврђене по ценама на дан доношења првостепене пресуде"²². У овој одлуци суд је дао предност правилима о успостављању ранијег стања и о потпуној накнади над начелом монетарног номинализма. По мишљењу овог суда, овде би се могло применити и правило из члана 278, став 2. Закона о облигационим односима, по коме "ако је штета коју је поверилац претрпео због дужниковог задоцњења већа од износа који би добио на име затезне камате, он има право захтевати разлику до потпуне накнаде штете".

Мишљења смо да ову тенденцију суда да се пронађе обезбеђење од негативних последица инфлације по оштећеног треба подржати. Услед инфлаторних кретања, данас се код нас вредност новца из дана у дан битно и вештруко мења на штету оштећеног. Штета јесте променљива категорија. Накнада је стална мера. Али штету на ствари треба третирати као неновчану штету и кад је поправка задата суду, и кад је извршена пре утужења. То је искључиво због галопирајуће инфлације. Када би оштећени чекао да суд одлучи па да онда ствар оправи, онда би и штета за оштећеног енормно нарасла. Оштећени не треба да буде доведен у гори положај зато што је поправио ствар пре утужења. С друге стране, оштећени је дужан да умањи штету, ако му је то могуће. И зато не може бити на губитку ако је радио и за себе и за штетнике. Лепо је у наведеној одлуци казао судија да је била дужност и да је настало право да се трошкови према тренутку пресуђења, ако је то повољније за оштећеног. Треба имати у виду да је оштећени и у тој варијанти недовољно заштићен. Због несхватљиво брзог пада вредности новца. Динар данас, пола динара сутра, може бити нова изрека данас.

19). У вези са овим, значајан је Начелни став врховних судова из Бугојна, од 29. маја 1987. године који гласи: "Ако је оштећени сам отклонио штету пре доношења судске одлуке, затезна камата тече од дана када је штета отклоњена, односно кад су учињени трошкови ради отклањања штете".

20). Преглед судске праксе, Прилог Наце законитости. бр. 36/88, стр. 70.

21). Судска пракса, бр. 4/89, стр. 41.

VII

1. Размотрићемо и облике накнаде нематеријалне штете. Што се тиче видова нематеријалне штете, Закон о облигационим односима под овом штетом подразумева наношење другог физичког бола, психичког бола и страха²³. У теорији се о нематеријалној штети говори као о узнемиравању човека у виду физичког бола, душевног бола, страха, неугодних осећања и слично, које се најчешће појављује као последица повреде човекових личних добара, живота, телесног интегритета, здравља, умних способности, телесних способности, као и части, имена, стида, полног интегритета, слободе, личног мира, породичног мира и других личних добара²⁴.

Закон о облигационим односима и судска пракса прихватају следеће видове нематеријалне штете: претрпљене, односно будуће физичке болове; претрпљени, односно будући страх; претрпљене, односно будуће душевне болове: због умањења животне активности, због наружености, због првредне угледа и части, због повреде слободе, због повреде права личности, због смрти блиског лица, због нарочито тешког инвалидитета блиског лица, због кривичног дела против полног интегритета, достојанства личности или морала²⁵. У свим овим случајевима суд може досудити правичну новчану накнаду само када јачина и трајање болова и страха, или друге околности то оправдавају. Као основ за новчану сатисфакцију није довољан било какав бол, односно страх, него само интензивнији и трајнији. А у оквиру других околности, суд води рачуна о значају повређеног добра, циљу коме служи новчана накнада, као и о томе да се накнадом не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом²⁶.

Специфичан вид нематеријалне штете је афекциона вредност (*pretium affectio-nis*), која се накнађује у случају кад је ствар уништена или оштећена кривичним делом учињеним са умишљајем²⁷.

2. Нематеријална штета у нашем праву данас представља један веома изграђен институт облигационог права, и то како у погледу врста ове штете и претпоставки за њихову надокнаду, тако и у погледу облика накнаде.

У грађанским законима који су важили у Краљевини Југославије пре Другог светског рата постојала су само нека правила о накнади ове штете која су у теорији и пракси наилазила на различит пријем²⁸.

Први југословенски Нацрт закона о накнади штете, из 1951. године, био је веома значајан у правцу афирмације овог института у нашем праву. Накнаду нематеријалне штете предвиђао је на много широј основи него што су то чинили предратни законици. У погледу облика надокнаде овај Нацрт је у члану 28. садржао следећа правила: "У случају повреде права личност: части, угледа, стида, личног и породичног мира и других личних добара, суд може одредити објављивање пресуде на трошак штетника, или објављивање исправке, или повлачење од стране штетника

22). Судска пракса, бр.4/90, стр.46.

23). Видети члан 155. Закона о облигационим односима.

24). Стеван Јакшић, *op.cit*, стр.267; Михаило Константиновић, *op.cit*, стр.85.

25). Члан 200-203. Закона о облигационим односима. У том смислу: Закључци са саветовања грађанских и грађанско-привредних одељења Савезног суда, републичких и покрајинских врховних судова и Врховног војног суда, одржаног у Љубљани 15. и 16. октобра 1986. године, објављени у књизи "Начелни ставови и закључци...", Нови Сад, 1990.

26). *Ibid*.

27). Члан 189, став 4. Закона о облигационим односима.

28). Видети о накнади за претрпљене физичке болове: с 1325. аустријског Општег грађанског законика и с 820. Српског грађанског законика; о накнади за нагрђење женске особе с 1326. аустријског Општег грађанског законика; о накнади за повреду части, односно слободе, части и поштења с 1330. аустријског Општег грађанског законика и с 822. Српског грађанског законика.

изјаве којом је повреда учињена, или што друго чиме се може постићи сврха накнаде.

Суд може поред такве накнаде или место ње, и независно од накнаде имовинске штете, досудити повређеноме, на његово тражење, одређену своту новца за претрпљену неимовинску штету ако нађе да је таква новчана накнада у датом случају оправдана, водећи при том рачуна о тежини кривичне штетниково и тежини повреда оштећеникових”.

Нешто сажетију, још прецизнију формулацију ових правила налазимо касније у Скици за законик о облигацијама и уговорима професора Константиновића, у члану 161, под насловом ”Објављивање пресуде или исправке и сатисфакција”, који гласи:

1. У случају повреде права личности суд може наредити објављивање пресуде на трошак штетника, или објављивање исправке, или да штетник повуче изјаву којом је повреда учињена, или што друго чиме се може постићи сврха накнаде.

2. Суд ће поред такве накнаде или место ње, и независно од накнаде имовинске штете, као и у одсуству имовинске штете, досудити повређеноме на његово тражење одређену своту новца за претрпљену неимовинску штету, кад нађе да је таква накнада у датом случају оправдана тежином кривичне или тежином нанесене штете”.

Конечно, Закон о облигационим односима за нематеријалну штету, такође, прописује два облика накнаде: објављивање пресуде или исправке и новчану накнаде. Закон најпре у члану 199. одређује да у случају повреде права личности суд може наредити, на трошак штетника, објављивање пресуде, односно исправке, или наредити да штетник повуче изјаву којом је повреда учињена, или што друго чиме се може остварити сврха која се постиже накнадом. Затим он предвиђа новчану накнаду, односно сатисфакцију у одредбама члана 200, 201 и 202. за претрпљене физичке болове, за претрпљене душевне болове због умањења животне активности, наружености, повреде угледа, части, слободе или права личности, смрти блиског лица, нарочито тешког инвалидитета блиског лица, због навођења преваром, принудом или злоупотребом неког односа подређености или зависности на кажњиву обљубу или кажњиву блудну радњу, односно извршеног неког другог кривичног дела против достојанства личности и морала, као и за претрпљени страх.

3. Као што видимо, и у случају нематеријалне штете може се говорити о успостављању ранијег стања путем објављивања пресуде, објављивања исправке, објављивања одговора, повлачења изјаве којом је повреда учињена и слично. Међутим, из наведених законских одредаба види се да су ови неновчани облици укалњања штетних последица могући само код неких неимовинских штета, код је код других појмљива само правична новчана накнада. Тако, натурална реституција није могућа кад је реч о боловима, страху, с обзиром на природу губитка. Али је друкчије кад је повређена она страна личности која је окренута јавности. Тада се благовременом и коректном интервенцијом у тој истој јавности, објављивањем пресуде или исправке, повлачењем изјаве, у највећем броју случајева може поправити штета. Поједини облици уклањања последица повреде права личности, као исправка и одговор, регулисани су и Законом о информисању²⁹.

Правична новчана накнада, као облик поправљања штетних последица, састоји се у исплати суме новца, као сатисфакције за претрпљену нематеријалну штету, са намером да се код оштећеног успостави нарушена психичка равнотежа. Овде се новчана накнада не даје као цена бола који се трпи, нити она представља супституисање имовинске вредности на место личних доба. Њена сврха је прибављање неке пријатности, неке радости или неког духовног, чулног или интелектуалног

29). Закон о информисању објављен је у ”Службеном гласнику Републике Србије”, бр.19/91. По овом Закону, суд доноси одлуку о објављивању исправке у кратком року, будући да се односи брзо мењају, да нове информације засењују старе, да просечан читалац преплављен новим лакше заборавља старе информације. Закаснило објављивање исправке не би имало жељене ефекте.

задовољства које ће помоћи оштећеном да лакше поднесе душевну кризу проузрокованом штетном радњом. Овако се на природу новчане накнаде гледа и у судској пракси. Врховни суд Хрватске, на пример, у одлуци Гж.56/78 каже: "Сатисфакција је посебна врста накнаде која се признаје оштећеном за неимовинску штету у погледу које нема изравнања јер је репарирање такве штете немогуће. Сврха је накнаде у том погледу само ублажавање штете коју оштећена особа трпи или је претрпела, а то се ублажење постиже одређивањем правичне накнаде"³⁰.

4. Да ли је могуће за исту нематеријалну штету изрећи кумулативно обе врсте санкција? Што се тиче односа неновчане и новчане накнаде нематеријалне штете и могућности кумулације ова два облика накнаде, у теорији и пракси изражена су различита мишљења. По једном, кумулација ова два захтева није могућа. Полази се од тога да се неновчаном накнадом оштећеном пружа довољна сатисфакција, којом се успоставља нарушена психичка равнотежа, што је и циљ сваке накнаде. По другом гледишту, које је свакако правичније, неновчано задовољење не искључује захтев за новчану накнаду, под условом да је повреда проузроковала душевне болове. Овакав став заузимали су и наши врховни судови. Наиме, на заједничкој седници Савезног суда, врховних судова република и аутономних покрајума и Врховног војног суда, одржаној 15. и 16. октобра 1986. године у Љубљани, усвојен је закључак који гласи: "Кад је оштећени због повреде права личности (угледа, части, слободе и других права личности) трпео душевне боли, суд му, осим санкција из члана 199. Закона о облигационим односима, може досудити и правичну накнаду кад због околности случаја само на тај начин може дати оштећеном пуну сатисфакцију у складу са циљем којему служи накнада нематеријалне штете"³¹.

Исти став изражен је и у одлуци Врховног суда Хрватске Рев.2016/87, од 22. III 1988. и Рев.2049/87, од 6. I 1988, у којој се истиче: "Да би оштећени, поред објављивања исправке информације, имао право и на накнаду нематеријалне штете за душевне боли због повреде угледа и части, потребно је да су за то испуњене претпоставке из члана 200. Закона о облигационим односима"³². Гледиште о коме је реч задржано је до данас. То потврђује пресуда Врховног суда Србије Рев.1440/90, од 19. IX 1991. године, у којој се каже: "Објављивањем исправке нетачне информације не искључује се право оштећеном лицу на новчану накнаду нематеријалне штете. Главни и одговорни уредник одговоран је и за последице настале објављивањем нетачне информације"³³. Сматрамо да је оваква оријентација суда исправна.

---

30). Преглед судске праксе, Прилог Наше законитости, бр.14/79, стр.44.

31). Преглед судске праксе, Прилог Наше законитости, бр.33/87.

32). Преглед судске праксе, Прилог Наше законитости, бр.44/89, стр.84.

33). Судска пракса, бр.6/92, стр.36.

FORMS CONCERNING COMPENSATION OF DAMAGE

- Summary -

1. Code of Obligations, from 1978, prescribes the following forms of compensation of damage; when material damage is concerned it is restoring of the previous state and pecuniary reparation, and when consequential damage is concerned it is pronouncing of judgement or rectification and pecuniary reparation.

2. When material damage compensation is concerned there is rule on restoring the previous state, that is the state of the property of the injured person that had existed before the damage was made. That is to be done by so called natural restitution that is, repairing objects, generic restitution or individual restitution. If natural restitution is not satisfactory, or it is not possible to be done, or it is not the necessary one by court estimation, then it is the court that will order the person responsible for the damage made, to pay the injured person equivalent sum of money for the damage made.

3. When consequential damage compensation is concerned there are two forms, as well. Firstly, when there is a case of infringement of rights of a person, the court may order, to the expense of the person responsible for the damage made, the sentence to be pronounced, namely rectification, or it may order the person to retract the statement by which the infringement was done, or to do something else by which may be realized the intention that is to be obtained by compensation. The second form of the compensation is pecuniary reparation or satisfaction. Satisfaction, however, does not exclude claim for pecuniary satisfaction, provided that the damage has caused spritual anguish.

